

Konwent Klarysek skalskich
a dziedzictwo kulturowe i religijne
bł. Salomei

Konwent Klarysek skalskich a dziedzictwo kulturowe i religijne bł. Salomei

Redakcja

Michał Wojenka
ks. Stanisław Langner

JEDNOŚĆ
Kielce 2019

© Copyright by Parafia Rzymskokatolicka Ojców-Grodzisko, 2019

Redakcja
Michał Wojenka
ks. Stanisław Langner

Korekta
Michał Wojenka

Tłumaczenie streszczeń
Michał Wojenka

Redakcja techniczna:
Wiktor Idzik

Projekt okładki:
Michał Wojenka
ks. Stanisław Langner

ISBN 978-83-8144-250-3

Projekt zrealizowany
przy wsparciu finansowym
Powiatu Krakowskiego
oraz Parafii Ojców-Grodzisko

Wydawnictwo JEDNOŚĆ
25-013 Kielce, ul. Jana Pawła II nr 4
Dział sprzedaży tel. 41 349 50 50
Redakcja tel. 41 349 50 00
www.jednosc.com.pl
e-mail: jednosc@jednosc.com.pl

Druk i oprawa
Drukarnia im. A. Półtawskiego
www.drukarnia.kielce.pl

Spis treści

Słowo wstępne	7
Patrycja Gąsiorowska <i>Klaryski na Grodzisku do początku XIX wieku</i>	11
Jacek Laberschek <i>Osadnictwo średniowieczne na Jurze Ojcowskiej w świetle źródeł historycznych</i>	29
Elżbieta Sander OSC <i>Duchowość bł. Salomei w świetle jej najstarszego żywota</i>	47
Michał Wojenka, Anna Bojęś-Białasik, Marcin Szymba <i>Trzynastowieczna zabudowa murowana w Grodzisku koło Skąły w świetle wyników najnowszych badań archeologiczno-architektonicznych</i>	69
Dariusz Niemiec <i>Czy w starosądeckim klasztorze klarysek zachowały się przedmioty należące do św. Kingi?</i>	111
Michał Kurzej <i>Książd profesor Sebastian Piskorski a krakowskie środowisko artystyczne 2. poł. XVII w.</i>	135
Paweł Boliński <i>Poszukiwanie wizji ks. Sebastiana Piskorskiego w pracach konserwatorskich na Grodzisku</i>	149

Jan Jakub Dreścik

*Kwiatki Świętej Pustynie – próba rekultywacji. Kilka uwag
w związku z „rekonstrukcją” malarskiej dekoracji grot-kaplic
w Grodzisku koło Skały* 173

Ks. Stanisław Langner

*Duszpasterstwo i kult bł. Salomei w Pustelni bł. Salomei
w Grodzisku* 187

Wykaz skrótów 207

Bibliografia 209

Ks. Stanisław Langner

Parafia Rzymskokatolicka Ojców-Grodzisko
p.w. Wniebowzięcia NMP i św. Józefa Rzemieślnika,
Grodzisko 7, 32-043 Skala; e-mail: parafia@ojcow-grodzisko.pl

Duszpasterstwo i kult bł. Salomei w Pustelni bł. Salomei w Grodzisku

Zasady przestrzegane w kulcie świętych

Duszpasterstwo i związany z nim kult samego Boga jest wpisane w życie Kościoła od jego początku. Chrystus po swoim Zmartwychwstaniu rozesłał Apostołów, mówiąc im: *Idźcie na cały świat i głosście Ewangelię wszelkiemu stworzeniu*¹. Zadanie to wypełnili Apostołowie aż do męczeństwa poniesionego dla Chrystusa i Ewangelii. Uczniowie Jezusa to już nie sami Apostołowie, ale wszyscy, którzy na mocy wyznawanej wiary i chrztu świętego przynależą do Chrystusa. Mają oni zadanie żyć z Nim w jedności i świadczyć o Nim. Być uczniem Chrystusa znaczy też być przez Niego powołanym, naśladować Go i z Nim żyć w głębokiej przyjaźni. Relacja ucznia z Jezusem przekracza więzy rodzinne i polega na słuchaniu Jego słowa oraz zachowywaniu tego słowa w swoim życiu. Uczeń Chrystusa ma w końcu zadanie dobrze odczytać i wypełniać swoje życiowe powołanie. Wtedy staje się solą ziemi i światłem świata (Mt 5,13)². Relacja uczeń

¹ Mk 16,15, [w:] *Biblia Tysiąclecia*, wyd. IV, Poznań-Warszawa 1995, s. 1178.

² Ks. T. Wielebski, *Uczeń Chrystusa a program duszpasterski Kościoła katolickiego w Polsce na początku XXI wieku*, Warszawskie Studia Teologiczne, XXI, 2008, s. 98.

– Mistrz przekłada się też na relację z innymi ludźmi, a najgłębszym jej wyrazem jest bezwarunkowa miłość bliźniego.

Na początku spróbujmy określić, czym jest duszpasterstwo. Za ks. prof. Ryszardem Kamińskim możemy zdefiniować duszpasterstwo jako zorganizowaną działalność Kościoła, która realizuje zbawcze dzieło Chrystusa w służbie człowiekowi poprzez głoszenie słowa Bożego, liturgię, posługę pasterską i świadectwo życia chrześcijańskiego³.

W duszpasterstwie Kościół odwołuje się często do kultu świętych, a szczególnie do kultu męczenników. To na grobach męczenników pierwsi chrześcijanie składali Eucharystię. Kult męczenników jest prastarą praktyką kościelną tak na Wschodzie, jak i na Zachodzie. Znajduje swoje potwierdzenie w Piśmie Świętym (por. Dz 7,57-60; Ap 6,9-11; 7,9-17). Na grobach męczenników budowano też pierwsze świątynie chrześcijańskie. Kościół zawsze oddawał w różny sposób cześć świętym, a kiedy trzeba było – szczególnie w okresie reformacji – bronił tego kultu, podając jego podstawy teologiczne. Podkreśla on w swoim nauczaniu wielką rolę przykładu świętych w dawaniu świadectwa o Chrystusie. Przykład świętych pociąga wyznawców do poznania i naśladowania Jezusa. Kodeks Prawa Kanonicznego Jana Pawła II z 1983 roku⁴ stwierdza, że kult świętych ma wielkie znaczenie dla ożywienia świętości Ludu Bożego i usilnie zaleca wiernym, by otoczyli szczególną i synowską czcią Najświętszą Maryję, zawsze Dziewicę, Matkę Bożą, którą Chrystus ustanowił Matką wszystkich ludzi. Ponadto popiera on prawdziwy i autentyczny kult innych świętych, z których wierni biorą budujący przykład oraz doznają pomocy dzięki ich wstawiennictwu. Kościół widzi więc w tajemnicy Chrystusa obraz niewidzialnego Boga i zachęca wiernych do oddawania czci świętym obrazom. Szczególnie wizerunki Chrystusa pomagają wiernym zgłębiać tajemnicę chwały Bożej, która zajaśniała na obliczu Syna Bożego. Następnie Jego chwała odbija się w życiu świętych, którzy sami upodabniali się do Pana (por. Ef 5,8)⁵. Podobnie odnajdujemy zachętę do czci relikwii. Wychodząc

³ R. Kamiński, *Duszpasterstwo*, [w:] *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 261.

⁴ Jan Paweł II, *Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, Poznań 1984, kan. 1186-1190.

⁵ Ks. T. Syczewski, *Kult świętych oraz obrazów świętych i relikwii w obowiązującym prawodawstwie Kościoła łacińskiego*, *Studia Teologiczne*, 27, 2009, s. 149-158.

z podobnych założeń Kościoł daje wiernym możliwość wręcz fizycznego „dotknięcia” świętości, którą zachowane szczątki przypominają.

W ostatnich latach obserwujemy wzrost zainteresowania kultem świętych, a szczególnie od pontyfikatu św. Jana Pawła II, który wprowadził bardzo wielu świętych do chwały ołtarzy. Widzimy to zarówno w Polsce jak i w innych krajach. Powstają nowe kościoły pod wezwaniem świętych wyniesionych do chwały nieba w ostatnich latach oraz rozwija się kult ich relikwii. Znajduje to wyraz w duszpasterstwie, np. w procesjach z obrazami świętych, w niesieniu ich relikwii, w wystawieniu relikwii, ich ucałowaniu oraz w błogosławieństwie nimi. Wydaje się, że to szczególne „dotknięcie się świętych” umacnia wiarę ludu Bożego.

Wyjaśnijmy, że od początku swego istnienia Kościoł oddaje cześć tylko samemu Bogu. W teologii katolickiej podkreśla się różnicę między wielbieniem Boga a kultem świętych. Tylko Bogu należy się kult uwielbienia (*cultus laetiae*), natomiast świętych czcimy ze względu na Boga, jako jego sługi (*cultus duliae* – grecki wyraz *doulos* znaczy: sługa, a nawet niewolnik)⁶. Widać to w rygorystycznie przestrzeganych zasadach modlitwy. Gdy podczas sprawowania Eucharystii są wzywane imiona świętych, to tylko w wymiarze jedności we wspólnym uwielbieniu Boga. Wzywamy ich wstawieństwa, ale nie zwracamy się do nich bezpośrednio. Jest to przestrzegane również w tekstach modlitewnych, kiedy sprawowana jest Eucharystia w dniu wspomnienia konkretnego świętego. Bezpośrednio można zwracać się do świętego wyłącznie przy jego grobie, w litanii albo w prywatnym akcie modlitewnym.

Duchowość Klarysek

Zanim przejdziemy do głównego zagadnienia naszego tematu, należy spojrzeć jeszcze na charakterystyczną duchowość sióstr klarysek, która wpisuje się w duchowość franciszkańską. Opiera się ona na trzech ślubach zakonnych: ubóstwa, czystości i posłuszeństwa. Zakon św. Klary realizował też trzy podstawowe cele: po pierwsze – opierał się na powołaniu i radosnej odpowiedzi na odczytany zamysł Boży, po drugie – two-

⁶ J. Salij OP, *Święci wielcy i mali*, W drodze, 492, 2014, za: <https://prasa.wiara.pl/doc/2105895.Swieci-wielcy-i-mali> (dostęp w dniu 27 sierpnia 2019 r.).

rzył wspólnoty modlitewne, wstawiennicze, w których żywo przeżywano obecność samego Chrystusa, po trzeciej – poprzez życie pokutne wypełniał zadośćuczynienie za grzechy wobec Boga⁷. Siostry realizowały ideał swej Matki założycielki – św. Klary. Oparty on był na trzech filarach: uwielbieniu Boga w Trójcy Świętej, na Eucharystii oraz kulcie Matki Bożej i świętych. Św. Klara w pismach podkreślała swój związek z Bogiem *jako córka Boga Ojca, służebnica Syna i świątynia Ducha Świętego*⁸. Ponadto, niezależnie od wspólnych punktów charakteryzujących duchowość klarysek, każdy konwent wypracowywał własną tradycję, zwyczaje i rytuały, które odnosiły się zarówno do liturgii, jak i życia codziennego⁹. Punktem odniesienia dla wszystkich domów była reguła zakonna.

Podstawą życia duchowego klasztorów było sprawowanie Boskiej Liturgii (*Officium Divinum*), według praktyki franciszkańskiej. Te spośród sióstr, które nie umiały czytać, były natomiast zobowiązane do odmawiania odpowiedniej ilości razy modlitwy *Ojcze nasz* lub modlitwy do Matki Bożej *Zdrowaś bądź Maryjo*¹⁰. Od XV w. we wszystkich krajach Europy rozpowszechniona była modlitwa różańcowa, praktykowana szczególnie przez dominikanów i franciszkanów. Modlitwa chórowa sióstr opierała się na tekstach *Starego i Nowego Testamentu*, a głównie na odmawianiu *Psalterza*. Ważne miejsce w modlitwie zajmowały nabożeństwa za zmarłych. Czuwania takie podejmowano zwłaszcza nocą, rozważając przy tym teksty *Pisma Świętego*. Modlitwy zanoszono za zmarłych fundatorów, rodziców, dobrodziejów, za zmarłe siostry. W centrum życia duchowego klasztorów średniowiecznych było sprawowanie Eucharystii. Msza święta jednoczyła konwent wokół Chrystusa, a akt skruchy uczył postawy przebaczenia uraz i krzywd. Ważnym elementem sprawowanej Eucharystii była adoracja Najświętszej Hostii po konsekracji, a Komunię św. przyjmowały siostry tylko dziewięć razy w roku¹¹. Być może czyniły

⁷ E. Sander, *Błogosławiona Salomea i klasztory klarysek w Zawichoście, Skale i Krakowie do końca XV wieku*, Kraków 2015, s. 158.

⁸ Tamże, s. 160.

⁹ P. Gąsiorowska, *Konwent Klarysek krakowskich do końca XVIII w. Studium prozopograficzne*, Kraków 2015, s. 254.

¹⁰ E. Sander, *Błogosławiona Salomea i klasztory klarysek*, s. 161.

¹¹ P. Gąsiorowska, *Konwent Klarysek*, s. 262.

to częściej, choćby po comiesięcznej spowiedzi. W tygodniu dwie Msze św. były odprawiane w kaplicy, a w niedziele i święta druga Msza była sprawowana w kościele przy współudziale wiernych z zewnątrz klasztoru. Msze św. publiczne otrzymywały przywilej odpustowy. Nasz konwent skalski, 14 X 1265 roku otrzymał od papieża Klemensa IV przywilej stu dni odpustu w święta świętych Franciszka, Antoniego i Klary. Również legat papieski Gwidon, dnia 13 II 1267 roku, nadał dodatkowo czterdzieści dni odpustu w święta Maryjne¹². Nie wiemy, czy Msze św. były odprawiane codziennie, ale możemy przypuszczać, że obecność kapelana pozwalała im korzystać z Eucharystii każdego dnia. Msze św. musiały być odprawiane „za dusze fundatorów i dobrodziejów klasztoru oraz za braci i siostry, żywych i zmarłych”¹³. Formularze Mszy św. również były określone pewnym rytmem. Jeżeli nie obchodzono w tygodniu uroczystości lub świąt, odprawiano Msze św. w poniedziałki za zmarłych, w środy przebłagalną za grzechy, a w soboty o Matce Bożej. Biskupi krakowscy pozwalali na Msze św. śpiewane tylko podczas uroczystości¹⁴. Ważną rolę w pobożności klarysek spełniła adoracja Najświętszego Sakramentu. W 1647 roku otrzymały one zgodę na procesje z Najświętszym Sakramentem oraz na wystawianie Go w wielkim ołtarzu¹⁵. Pod koniec XVII w. wprowadzono do życia zakonnego rekolekcje, najpierw raz w roku, a od XVIII w. dwa razy do roku (w okresie paschalnym i pod koniec listopada).

Kolejnym rysem duchowości klarysek jest kult Matki Bożej i świętych. Podobnie jak w kościołach średniowiecznych, tak i w klasztorach obchodzono uroczystości święta ku czci Matki Bożej. Powszechny był kult jej obrazów i rzeźb. Wystarczy wspomnieć, że wielką czią otaczano w konwencie krakowskim ikonę mozaikową Matki Bożej jaką, według tradycji klasztornej, Salomea otrzymała od króla Węgier Andrzeja II, ojca jej męża Kolomana¹⁶. O czci do Matki Bożej świadczą też inne obrazy i rzeźby znajdujące się w posiadaniu klarysek.

¹² Tamże, s. 260.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże, s. 263.

¹⁶ E. Sander OSC, *Błogosławiona Salomea i klasztory klarysek*, s. 170.

Na duchowość sióstr składa się odprawianie drogi krzyżowej. Choć informacje o tym są późne, bo dopiero z XVIII wieku, to medytacja Męki Pańskiej, która była tak bliska św. Franciszkowi, musiała zajmować ważne miejsce w życiu wspólnot klarysek. Papież Benedykt XIV dopiero w 1731 roku wydał pozwolenie na odprawianie drogi krzyżowej dla wszystkich kościołów, oratoriów i cmentarzy franciszkańskich. Jednak spisane zwyczaję, związane z odprawianiem drogi krzyżowej¹⁷ w klasztorze krakowskim, pochodzą już z roku 1720.

Kult bł. Salomei

Pomiędzy oficjalnie ogłoszonym kultem świętych, a wciąż jaką otrzymują od wiernych po ich śmierci zachodzą czasami różnice. Najpierw kult rodzi się wśród wiernych, a następnie w konsekwencji przychodzi oficjalna wypowiedź Kościoła o heroicznosci cnót zmarłego. Widzimy to wyraźnie w przypadku błogosławionej Salomei. Kult i wiara w jej wstawiennictwo narodziły się już przy jej zgonie. Świadczą o tym cudowne zdarzenia przy śmierci Salomei. Siostry modliły się do swej fundatorki. Przywiązywały wielką wagę do pozostałych po niej rzeczach, traktując je jak relikwie. Dotykały chorych części ciała jej szatami zakonnymi, a chorzy odzyskiwali zdrowie¹⁸. Odrębnym zaś zagadnieniem było staranie sióstr wobec franciszkanów o posiadanie w swoim klasztorze relikwii ciała Salomei (ryc. 1).

Kult Salomei w średniowieczu był bardzo silny, o czym świadczą liczne wota składane wokół jej grobowca u franciszkanów krakowskich. Gdy w 1650 roku odbywał się pierwszy proces beatyfikacyjny, policzono 600 wotów srebrnych i 1000 woskowych¹⁹. Z upływem czasu jej kult ograniczył się do klasztorów klarysek oraz kościoła franciszkanów krakowskich. Kiedy w 1620 roku zaraza dżumy niszczyła Kraków i jego okolice, bł. Salomea miała ukazać się proboszczowi skalskiemu z poleceniem zorganizowania procesji w Grodzisku. Dzięki temu zaraza miała ustąpić. Później ustawiono w tym miejscu krzyż. Do dzisiaj żywe jest to wspomnienie, zaś jego pamiątką może być różaniec, odmawiany do lat sześćdziesiątych minione-

¹⁷ P. Gąsiorowska, *Konwent Klarysek*, s. 271.

¹⁸ Tamże, s. 269.

¹⁹ Tamże, s. 305.

Ryc. 1. Figura bł. Salomei w bocznym ołtarzu kościoła w Grodzisku, 2016 r.
Z Archiwum Parafii Ojców-Grodzisko.

Fig. 1. The statue of blessed Salomea in the side-altar in the church in Grodzisko, 2016.
From the archives of the Ojców-Grodzisko parish.

go wieku na schodach prowadzących do *Pustelni bł. Salomei*, nazywanych *schodami różańcowymi*.

Kiedy 6 VIII 1639 roku na ksienię konwentu krakowskiego została wybrana Eufrozyna Stanisławska, podjęto starania odnowy Grodziska, w którym zmarła pierwsza polska klaryska. Za zgodą biskupa krakowskiego Jakuba Zadzika, w 1642 roku nowo obrana ksieni w *Skale kaplicę i kruchtę wymurowała i mur wokół tego wystawiła, do tejże kaplicy dała kielichów srebrnych dwa z patenami. Ampulek dwie pary srebrnych, [...] ornaty różnych kolorów [...]. Do tejże kaplicy kupiła dom z ogrodem księdzu kapelanowi*²⁰. Kaplicę ku czci Wniebowzięcia NMP i Salomei w Grodzisku, w niedzielę dnia 27 IV 1642 roku poświęcił sufragan krakowski ks. biskup Tomasz Oborski. Do zadań zatrudnionego przez siostry kapelana należało odprawianie trzech Mszy świętych w tygodniu: za fundatorkę, zakonnice

²⁰ Archiwum Klasztoru SS. Klarysek w Krakowie (dalej cyt. AKK), *Najstarsza Kronika Klasztoru św. Jędrzeja 1594-1747*, sygn. A36, s. 4.

oraz o beatyfikację Salomei. Ponadto miał on obowiązek odprawiać procesję w kościele skalskim²¹. W tym czasie w Grodzisku zamieszkał pustelnik Aleksander Soboniowski, były oboźny hetmana polnego koronnego, który pełnił funkcję zakrystianina przy kaplicy. Zmarł on w 1672 roku. Od tego czasu kaplica zaczęła popadać w ruinę.

Starania klarysek i franciszkanów o beatyfikację Salomei zostały uwieńczone aprobatą papieża Klemensa X (17 V 1673), który zatwierdził kult Salomei jako *nieprzerwany od niepamiętnych czasów*. Zezwolił ponadto w *breve* wydanym w dniu 18 XII 1673 r. na odprawianie Mszy świętej ku czci błogosławionej Salomei, w dniu 17 XI, na terenie Królestwa Polskiego i w zakonie franciszkańskim²². Wznoszono wtedy modlitwy za wstawiennictwem błogosławionej Salomei o pokój w Polsce i w obronie Europy przed islamem. Kiedy w dniach poprzedzających święto ku czci Salomei (8-16 XI) odprawiano nowennę, 11 XI wojska polsko-litewskie pod dowództwem Jana III Sobieskiego odniosły pod Chocimiem wielkie zwycięstwo nad 35-tysięczną armią turecką.

Szczęśliwie dla Grodziska, po beatyfikacji Salomei w 1673 roku, krakowskie klaryski w 1677 roku powierzyły opiekę nad tym miejscem ks. Sebastianowi Piskorskiemu. Ks. Sebastian Piskorski od 1676 roku, przez trzydzieści lat pełnił funkcję spowiednika konwentu krakowskiego. Postanowił wybudować w Grodzisku pustelnię ku czci bł. Salomei²³. W swym założeniu architektonicznym Piskorski nawiązał do ostatnich siedmiu lat życia Salomei, gdzie na Skale NMP miała ona żyć jako pustelnica, oddając się umartwieniu i pokucie (ryc. 2).

Równoległym wątkiem tematycznym była gloryfikacja i triumf Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej. Znalazło to wyraz w samej nazwie miejsca: *Skala Świętej Maryey*²⁴. Piskorski nazywał również to miejsce *Synajem NMP*. Już wybudowana w 1642 r. kaplica nosiła wezwanie Maryi Wniebowziętej. Piskorski rozbudował ją i upiększył zgodnie ze sztuką

²¹ P. Gąsiorowska, *Konwent Klarysek*, s. 306.

²² E. Sander, *Błogosławiona Salomea i klasztor klarysek*, s. 59.

²³ Zob. artykuły M. Kurzeja, P. Bolińskiego i J. J. Dreścika w niniejszym tomie.

²⁴ T. Holcerowa, *Barokowy zespół architektoniczno-przestrzenny tzw. Pustelni bł. Salomei w Grodzisku, powstały w 4. ćwierci XVII-początek XVIII w.*, Prądnik. Prace i Materiały Muzeum im. Prof. Władysława Szafera, 17, 2007, s. 174.

Ryc. 2. Widok na sanktuarium bł. Salomei w Grodzisku, 2018 r.
Z Archiwum Parafii Ojców-Grodzisko.

Fig. 2. The sanctuary of blessed Salomea in Grodzisko, 2018.
From the archives of the Ojców-Grodzisko parish.

baroku włoskiego. W głównym ołtarzu kościoła umieścił wizerunek Maryi z dzieciątkiem na kolanach. Staraniem ksieni Anny Bogackiej, w 1666 roku obraz Matki Bożej został ozdobiony w *sukienkę srebrną, złote kwiaty po niej*²⁵. Motywy maryjne są widoczne również w sklepieniu prezbiterium, gdzie odnajdujemy symboliczne elementy z Apokalipsy św. Jana: gwiazdy i księżyc, który odbija blask słońca – symbol Chrystusa, Światłości świata.

Prace ks. Piskorskiego wspierała wybrana w 1690 roku ksieni Ludwina Zamojska, przeznaczając *do Skały na kaplicę Świętej Matki Salomei 16 tysięcy złotych*²⁶. Zobowiązała też do odprawiania za nią Mszy św. raz w miesiącu. Przypuszczać należy, że również w następnych latach Grodzisko było troskliwie wspierane, gdyż za ksieni Anny Tyrowskiej, wybranej w 1693 roku, ekonomem konwentu krakowskiego był pleban skalski ks. Szczurowski²⁷. Pod koniec XVII i na początku XVIII wieku konwent kla-

²⁵ AKK, *Najstarsza Kronika*, sygn. A36, s. 10.

²⁶ Tamże, s. 12.

²⁷ Tamże, s. 18.

rysek krakowskich przeżywał wiele trudności. Ciężkie podatki i kontrybucje za rządów saskich, jak również zaraza, która dziesiątkowała ludność ziem polskich sprawiły, że w tym czasie jakby zapomniano o Grodzisku.

Duszpasterstwo w Pustelni bł. Salomei w Grodzisku

Analizując źródła z połowy XVIII wieku możemy zauważyć, że na Grodzisku była sprawowana liturgia i to w sposób uroczysty. Upewnia o tym spis inwentaryzacyjny z 1740 roku. Wyliczmy tylko niektóre z pozycji w tym inwentarzu: *kielich srebrny, prosty w wewnątrz pozłacany, z pateną wewnątrz pozłacaną; kielich gładki wszystek pozłacany z pateną całą pozłacaną na której imię Jezus; kielich pozłacany, wybielany w kwiaty, w którym jest gałka biała, patena na pół pozłacana, na której imię Jezus; kielich biały niski wewnątrz pozłacany, patena także w pół pozłacana; trybularz srebrny z łańcuszkiem srebrnym; relikwiarzyk srebrny [...] i relikwiarz z palcem S. Salomei²⁸ ...oraz wiele ornatów różnych kolorów i innych paramentów mszalnych. Samo to pośrednio upewnia nas, że w kaplicy, która była tak dobrze wyposażona, musiała być często sprawowana liturgia.*

W okresie Powstania Styczniowego w dekanacie skalskim jednym z głównych problemów duszpasterskich była walka z pijaństwem wśród miejscowej ludności. Kapłani wprowadzili specjalne nabożeństwa modlitewne, celem *poskromienia ludzi w nadużywaniu gorzałki*. Nawet na nałogowych pijakach wielki skutek wywarło składanie własnymi ustami wyznania, że *w pijaństwie odnawia [się] Mękę napawania żółcią i octem Zbawiciela swego²⁹*. Odbywały się też po parafiach nabożeństwa majowe ku czci Najświętszej Maryi Panny. Podczas tych nabożeństw, również modlono się o trzeźwość narodu, *dopóki widoczne skutki nie nastąpią³⁰*.

Dodatkowych informacji dostarczają nam wykazy ludności z dekanatu skalskiego z drugiej połowy XIX w., które musiał władzom carskim przedstawiać ówczesny ksiądz dziekan. W 1858 roku odnotowano, że w Grodzisku mieszkało 90 osób, w tym 50 mężczyzn i 40 kobiet³¹. W roku 1862

²⁸ Archiwum Diecezji Kieleckiej (dalej cyt. ADK), II PS-V/1, *Różne odpisy dokumentów od 1440 do 1789 r.; Akta Parafialne II Skąła, dla Kaplicy S. Salomei w Grodzisku z 1740 r.*

²⁹ ADK, *Akta Konsystorskie, Dekanat Skalski*, 21 IV 1863, s. 186.

³⁰ Tamże, s. 188.

³¹ ADK, OD-9/10a, s. 94-95.

w Grodzisku było 94 mieszkańców, w tym mężczyzn 56 i 38 kobiet. Nie odnotowano natomiast Żydów³². Z tych ostatnich dokumentów dowiadujemy się, że księża prowadzili statystykę spowiedzi wielkanocnej w swoich parafiach. Stąd wiemy, że w 1862 roku do tej spowiedzi przystąpiło 35 mężczyzn i 26 kobiet z Grodziska. Nie mamy jednak informacji, czy w tym czasie w Grodzisku były odprawiane Msze święte. Wiemy natomiast, że ksiądz proboszcz Igor Skupiński dbał o kościół filialny, który w latach 1862-64 pokryto nowym gontem. W dokumentach z następnych lat, odnoszących się do wizytacji pasterskich w dekanacie skałskim, nie pojawia się wzmianka o Grodzisku. Dodajmy, że w latach 1897-1928 Skała należała do dekanatu olkuskiego, a później do dekanatu sułozowskiego. W samym Grodzisku częstym gościem musiał być biskup kielecki Tomasz Teofil Kuliński (1883-1907). Według przekazu mieszkańców Grodziska, miał on wybudować tutaj niewielki modrzewiowy dom, przylegający do budynku kapelana.

Kolejny biskup kielecki, Augustyn Łosiński, podczas wizytacji duszpasterskiej parafii w Skale, 8 VI 1931 roku odwiedził kościół w Grodzisku. Po udzieleniu sakramentu bierzmowania młodzieży w kościele parafialnym w Skale, przybył on razem z wicerektorem Seminarium Duchownego w Kielcach – księdzem Józefem Pawłowskim, alumnami oraz z młodzieżą ze Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Męskiej i Żeńskiej na Grodzisko i zwiedzał kościół i wszystkie pamiątki miejsca³³. Warto też odnotować wizytę Księdza Prymasa Polski kard. Józefa Glempa, który 7 V 1995 roku zwiedzał Ojcowski Park Narodowy. Przybył on na Grodzisko w towarzystwie biskupa kieleckiego Kazimierza Ryczana, proboszcza skałskiego ks. Jerzego Króla, ks. Tomasza Boronia, zastępcy dyrektora OPN Józefa Partyki i towarzyszących mu osób. Po zwiedzeniu Pustelni bł. Salomei, Prymas odprawił Mszę świętą w kościele parafialnym w Skale.

W okresie powojennym, w latach 1960-1988, w historię Skały i Grodziska bardzo pozytywnie wpisał się proboszcz skałski ksiądz prałat Stanisław Połetek. W okresie letnim w niedzielę wprowadził on Mszę świętą w kościele w Grodzisku z myślą o turystach. Niestety po jego śmierci praktyka ta została zaniechana. Ks. Połetek rozbudził i upowszechnił kult

³² ADK, OD-9/12a, s. 121-122.

³³ ADK, OD-1/10, s. 399-402.

bł. Salomei jako fundatorki miasta Skała – dzięki niemu bardzo uroczyście obchodzono jubileusz 700-lecia śmierci bł. Salomei. Dnia 25 VIII 1968 roku, Mszy świętej jubileuszowej przewodniczył i wygłosił kazanie ks. kard. Karol Wojtyła z Krakowa w obecności biskupa kieleckiego Jana Jaroszewicza. W kazaniu ksiądz kardynał mówił o sobie jako o pielgrzymie *na to miejsce, na które kiedyś przybyła księżna piastowska Salomea*³⁴. Ponadto proboszcz skalski w 1981 roku wyremontował i przystosował do użytku dom kapelana przy kościele w Grodzisku, a ze studni głębinowej u stóp Grodziska doprowadził wodę. Od tamtego czasu dom ten, choć bardzo skromny, służył młodzieży Oazy Kieleckiej na wakacyjne rekolekcje. W 1997 roku biskup kielecki Kazimierz Ryczan przekazał Duszpasterstwu Akademickiemu Diecezji Kieleckiej opiekę nad wspomnianym domem i kościołem w Grodzisku. Zaczęła tu przyjeżdżać młodzież akademicka na spotkania formacyjne i na wypoczynek. W ramach powstałego w 1997 roku Świętokrzyskiego Stowarzyszenia Akademickiego, studenci prowadzą tu spotkania edukacyjne (połączone z zabawą i modlitwą) dla dzieci z terenu okolicznych gmin: Skała, Sułoszowa, Słomniki i Skawina. Na potrzeby tych spotkań w sąsiedztwie kościoła w roku 2000 został otwarty pierwszy wyremontowany dom, drugi zaś w 2005 r. Ośrodek w Grodzisku dysponuje obecnie 35 miejscami do całorocznego przyjmowania gości. Pobyt dzieci i młodzieży w Grodzisku był każdorazowo czasem zapoznania się z życiem i osobą bł. Salomei. Poczynając od roku 1998, co roku zaczęto obchodzić uroczyście w Grodzisku odpust ku czci patronki tego miejsca. Rozpoczęły się też prace renowacyjne w zespole architektonicznym pustelni. Wprowadzona została na stałe Msza święta w niedzielę w południe. Na Grodzisko na liturgię zaczęło przybywać coraz więcej ludzi. Młodzież i dzieci oraz coraz liczniejsze grupy turystów zapoznawały się z życiem i duchowością pierwszej polskiej klaryski. Dla propagowania osoby i dzieła Salomei, drukowano ulotki informacyjne. Dużym zainteresowaniem cieszy się też strona internetowa parafii, na której umieszczono historię tego miejsca, jak również bieżące informacje z życia parafii. Przy

³⁴ Ks. D. Wojciechowski, *Duszpasterz na miarę komunistycznych czasów. Ksiądz Stanisław Połetek (1917-1988)*, Nasz Dziennik z dnia 17 maja 2008 r., za: <http://www.iap.pl/?id=wiadomosci&nrwiad=214114> (dostęp w dniu 27 sierpnia 2019 r.).

kościół biegną szlaki turystyczne: czerwony – główny szlak Jury Krakowsko-Częstochowskiej oraz niebieski – szlak twierdz jurajskich. Ponadto szlaki wędrówek pieszych, tzw. *nordic walking* oraz południowy szlak św. Jakuba Apostoła – *Via Regia*.

Nowy rozdział historii Grodziska i kultu bł. Salomei rozpoczął się z ustanowieniem w roku 2008 przez biskupa kieleckiego Kazimierza Ryczana nowej parafii w diecezji kieleckiej, parafii Ojców-Grodzisko. Została ona utworzona z niewielkiej części parafii Skała. Połączyła część tzw. Grodziska – przysiółka Skały z położoną w Ojcowie kaplicą „Na Wodzie”, kiedyś przypisaną do parafii Smardzowice. Wyznaczając dekretem z dnia 27 VI 2008 roku na pierwszego proboszcza nowej parafii ks. Stanisława Langnera, ksiądz biskup osobiście podkreślił konieczność prowadzenia dalszych prac konserwatorskich dla ratowania tego zabytku oraz potrzebę krzewienia kultu bł. Salomei. Ponadto, do zadań proboszcza dołączono obowiązek troski o Diecezjalny Ośrodek Opiekuńczo-Wychowawczy im. Bł. Salomei. Dekret wszedł w życie 29 VI 2008 roku³⁵. Każdego roku na uroczystość patronki Grodziska przyjeżdża jeden z biskupów kieleckich. Uroczystość ta jest obchodzona w sobotę po liturgicznym wspomnieniu bł. Salomei, przypadającym na dzień 19 XI. Kolejnym bardzo ważnym krokiem księdza biskupa Kazimierza Ryczana było ustanowienie w roku jubileuszu 800-lecia urodzin Salomei, z dniem 17 XI 2012, kościoła w Grodzisku – Sanktuarium Bł. Salomei. W dekreście ksiądz biskup podkreślił, że czyni to na prośbę parafii i dla duchowego dobra wiernych³⁶. W roku jubileuszowym 2012 kościół w Grodzisku otrzymał też relikwie swojej patronki, które z polecenia ks. kard. Stanisława Dziwisza zostały przygotowane przez krakowskich franciszkanów. Relikwiarz został zakupiony z darowizn i składek ofiarnych pielgrzymów Grodziska (ryc. 3).

Na przestrzeni dziesięciu ostatnich lat od czasu powstania parafii, liczba wiernych, grup pielgrzymkowych i indywidualnych osób wzrosła kilkukrotnie. Każdego roku obchodzony jest w kościele w Grodzisku uroczyste odpust parafialny ku czci bł. Salomei. Ten z 2012 roku został połą-

³⁵ Archiwum Parafii Ojców-Grodzisko.

³⁶ Tamże.

Ryc. 3. Ogłoszenie przez ks. bp. Kazimierza Ryczana kościoła w Grodzisku Sanktuarium bł. Salomei, 2012 r. Z *Archiwum Parafii Ojców-Grodzisko*.

Fig. 3. The announcement of the church in Grodzisko a Sanctuary of blessed Salomea by the bishop Kazimierz Ryzan, 2012. From the archives of the *Ojców-Grodzisko parish*.

czony z koncertem ośmioosobowego zespołu wokalnego z Węgier „Alter UT”, pod dyрекcją artystyczną Szilvesztera Rostettera: *Pieśni o bł. Salomei i innych świętych z Polski i Węgier*³⁷. W ramach obchodów jubileuszu urodzin bł. Salomei, parafia Ojców-Grodzisko wydała w 2011 roku książkę pt. „Skała Najświętszej Maryi Panny sławna świętym życiem bł. Salomei Piastówny OSC (1211/12-1268)”, autorstwa krakowskiego dziennikarza i historyka Piotra Stefaniaka³⁸.

W związku z przypadającymi w ostatnim okresie jubileuszami narodzin i śmierci bł. Salomei, mogliśmy zaobserwować wzrost zainteresowania osobą i życiem naszej błogosławionej. Chociaż dokładna data narodzin

³⁷ *Błogosławiona Salomea w 800-lecie urodzin... Z kroniką roku jubileuszowego błogosławionej Salomei na Ziemi Skalskiej 2011-2012*, oprac. B. Szwałcowska, Biały Kościół, bez roku wydania, s. 19.

³⁸ P. Stefaniak, *Skała Najświętszej Maryi Panny sławna świętym życiem bł. Salomei Piastówny OSC (1211/12-1268)*, Kielce 2011.

Salomei nie jest nam znana, określa się ją na rok 1211 lub 1212, stąd też obchody 800-lecia jej urodzin rozpoczęły się 11 XI 2011 uroczystą sesją Rady Miejskiej w Skale, a zakończyły rok później Mszą świętą w kościele w Grodzisku. Warto odnotować, że dnia 26 V 2012 roku na Grodzisko przybyła grupa autokarowa pielgrzymów z parafii Wniebowzięcia NMP z Zawichostu, której celem było nawiedzenie miejsc związanych z życiem bł. Salomei.

Równie uroczysty charakter miały obchody 750 rocznicy śmierci błogosławionej Salomei. Podobnie jak jubileusz 800-lecia urodzin Salomei, uroczystości trwały przez rok i były obchodzone tak w Skale, jak i w Grodzisku. Zakończyły się sesją naukową na zamku w Pieskowej Skale dnia 16 XI 2018 roku, poświęconą zarówno osobie i dziełu bł. Salomei, jak i Grodzisku, z którym była ona związana i gdzie umarła w opinii świętości. Z wykładami wystąpili profesorowie, wykładowcy z Krakowa i osoby zajmujące się tą tematyką. Natomiast następnego dnia, ksiądz biskup kielecki Jan Piotrowski przewodniczył uroczystościom odpustowym w kościele w Grodzisku przy licznych udziałach kapłanów i wiernych. W czasie Mszy świętej śpiewy prowadził chór „Laetus Cantus” pod dyrekcją Grażyny Rodek, organistki Parafii Ojców-Grodzisko. Podczas tych dwóch dni z koncertem muzyki i pieśni średniowiecznych oraz muzyki i pieśni z XIII- i XIV-wiecznych klasztorów klarysek polskich wystąpił zespół „Ensemble Peregrina” z Bazylei. W roku jubileuszu w parafii odbyły się po raz drugi misje parafialne, które – podobnie jak pierwsze, które miały miejsce w 2010 roku – przeprowadził ks. dr Artur Kardaś CR.

Nowym zjawiskiem, które nasiliło się w ostatnich dziesięciu latach, jest wzrost liczby nie tylko indywidualnych osób odwiedzających *Pustelnię błogosławionej*, ale również wzrost liczby zorganizowanych grup turystycznych i pielgrzymkowych, które wybierają świadomie Grodzisko na miejsce nawiedzenia. Należy tu odnotować przybycie na Grodzisko w pielgrzymce jubileuszowej sióstr klarysek z konwentu krakowskiego (ryc. 4), które z okazji jubileuszu 750-lecia śmierci swej fundatorki w większości przybyły tu na dzień modlitwy i skupienia. Można przypuszczać, że było to pierwsze od czasów Salomei tak liczne nawiedzenie Grodziska przez duchowe córki bł. Salomei. O wzmożonym ruchu w tym miejscu świadczą również wpisy do kronik, które co roku zapełniają się wpisami pielgrzymów i turystów.

Ryc. 4. Podczas pielgrzymki w roku jubileuszowym. Dzięki uprzejmości Klasztoru Sióstr Klarysek św. Andrzeja Apostoła w Krakowie.

Fig. 4. On the pilgrimage in the Jubilee year. Thanks to the kindness of the Poor Clares monastery in Kraków.

Pierwsze wpisy pochodzą już z roku 1926. Zapisywane intencje modlitewne w kronikach poświadczają żywą wiarę we wstawiennictwo bł. Salomei tych, którzy proszą ją o orędownictwo u Boga. Intencje te są obecnie dołączane do modlitw ku czci Matki Bożej Nieustającej Pomocy, do której w każdą środę kieruje swoje prośby wspólnota parafialna. Coraz częściej przyjeżdżają tutaj grupy młodzieży z kapłanami z terenu diecezji kieleckiej, na dzień skupienia i pokuty przed przyjęciem sakramentu bierzmowania.

Od czasu ogłoszenia kościoła w Grodzisku sanktuarium bł. Salomei, uroczyscie jest tu obchodzony odpust ku czci bł. Salomei. Ponadto, w kościele w Grodzisku są obchodzone jeszcze dwa odpusty – główny w Uroczystość Wniebowzięcia NMP (15 VIII; ryc. 5) oraz drugi – ku czci św. biskupa męczennika Stanisława (8 V). Odpust ku czci Matki Bożej prawdopodobnie jest obchodzony od połowy XVII w. – w 1642 roku nowo wzniesiona kaplica została konsekrowana pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP. Niestety, nie znana jest data wprowadzenia odpustu ku czci św. Sta-

Ryc. 5. Odpust w Grodzisku na Uroczystość Wniebowzięcia NMP, 2016 r.
Z Archiwum Parafii Ojców-Grodzisko.

Fig. 5. A church fair in Grodzisko to celebrate the Assumption of Mary, 2016.
From the archives of the Ojców-Grodzisko parish.

niśława. Wszystko wskazuje na to, że był od obchodzony przynajmniej od kilku wieków, o czym świadczy stary obraz przedstawiający „wskrzeszenie rycerza Piotrowiny przez św. biskupa Stanisława”, a który prawdopodobnie znajdował się kiedyś w nastawie ołtarza głównego jako zasłona obrazu Matki Bożej.

Grodzisko ze swoim wyjątkowym zespołem sakralnym z końca XVII w. wpisało się w ósmą edycję Małopolskich Dni Dziedzictwa Kulturowego w 2006 roku, budząc szerokie zainteresowanie wśród zwiedzających. Dodać też wypada, iż już od dziesięciu lat ma tutaj miejsce „Bieg Bł. Salomei”, organizowany dla dzieci i młodzieży ze szkół położonych na terenie gminy Skała. Bieg ten, w którym co roku bierze udział około dwustu uczestników, rozpoczyna obchodzone w pierwszych dniach czerwca Dni Skały. Miejsce to cieszy się ponadto dużym zainteresowaniem mediów,

nie tylko prasy. W ostatnich latach TVP Kraków nakręciła tu film, zaś w 2019 roku w Grodzisku zrealizowano ogólnopolski program dla dzieci pt. „Ziarno”.

Podsumowanie

W swojej niedużej książce *Kwiatki świętej pustynie, B. Salomei Panny*, a raczej w broszurze poświęconej Grodzisku, wydanej w 1691 roku w Drukarni Akademickiej w Krakowie³⁹, budowniczy sanktuarium bł. Salomei, ks. Sebastian Piskorski, wspomina w *Kwiatku II: Kolos Błogosławionej*, o napisie umieszczonym u podstawy kolumny błogosławionej, a który przybliży nam tajemnicę ukrytej – duchowej obecności świętej:

*Tu siedem lat żyła, w tyleż miesięcy, dźwigniona
Będąc z grobu, w Krakowie potem jest złożona.
Ciałem odeszła z musu: bo duchem została,
Tam jest liściem, tu kwieciem, Różdżka Aron trwała⁴⁰.*

Słowa te bliskie są doświadczeniu nawiedzających Pustelnię bł. Salomei, bo choć patronka tego miejsca odeszła już przed wiekami, to w jakiś sposób jest tu obecna przez pamięć, modlitwę i pozostałe pamiątki. W swoim przesłaniu na sesję naukową poświęconą Grodzisku i konwentowi klarysek skalskich, jesienią 2018 roku Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, prof. Piotr Gliński, obejmując to wydarzenie swoim honorowym patronatem napisał do uczestników sesji: „Dziedzictwo błogosławionej Salomei jest ważną częścią polskiego dziedzictwa kulturowego – jego popularyzacja jest wartością samą w sobie”. Dlatego obecnie staramy się przybliżyć życie i dzieło bł. Salomei, albowiem jej postać może być wsparciem i punktem odniesienia w życiu współczesnych chrześcijan. Wyszła ze świata, aby poświęcić się Bogu, pozostała obecną w życiu społecznym jej współczesnym, a dzisiaj pociąga nas swoją odwagą, wiarą i oddaniem sprawie Kościoła i Polski.

³⁹ S. Piskorski, [cz. I w polskiej wersji językowej]: *Kwiecie żywota B. Salomei Panny, Królowej Halickiej, Zakonu S. Klary w Polsce Fundatorki... rozkwitłe*, [cz. II w polskiej wersji językowej]: *Kwiatki Świętej Pustynie S. Salomei Panny, na Skale S. Maryey*, Kraków 1691.

⁴⁰ Archiwum Parafii Ojców-Grodzisko, kopia.

Jest jeszcze wiele rzeczy do odkrycia i poznania z historii Grodziska, o którym przyjaciel tego miejsca – Zygmunt Holcer – powiedział: „O tym miejscu wciąż więcej nie wiemy, niż wiemy”. Dzisiaj, dzięki badaniom i pracom dotyczącym bł. Salomei i Grodziska, jej postać staje się nam coraz bliższa pomimo upływających lat. Do niej wierni modlą się jako swej patronki, słowami litanii:

*Patronko Polski,
Tarczo w jej obronie,
Pośredniczko rodaków przed Bogiem,
Wspomożenie prześladowanych za wiarę,
Nadziejo lepszej przyszłości, módl się za nami⁴¹.*

Piękno krajobrazu otaczającego Grodzisko Ojcowskiego Parku Narodowego łączy się wyjątkowo z architekturą tego miejsca. Przyroda i architektura, wiara i kultura jednoczą się w sposób niewymowny, zaskakując przybyszów swym pięknem. W tym miejscu bł. Salomea duchem dosięgła nieba, a dzisiaj zaprasza przybyszów do szukania podobnej drogi: zachwytu, modlitwy i medytacji, aby odnaleźć własną drogę do spotkania z Bogiem, Panem wszelkiego stworzenia. Należy żywić nadzieję, jak napisał z okazji wspomnianej sesji naukowej biskup kielecki Jan Piotrowski, obejmując ją również swoim patronatem, „że przyczyni się ona do pogłębienia wiedzy o życiu i świętości Bł. Salomei oraz wpłynie na rozwój jej kultu wśród wiernych”. Taki też cel przyświecał autorom tej pracy. Podjęty temat niech będzie zaproszeniem do wędrówki duchowej:

*... dla pielgrzyma co trafi kiedyś
w to miejsce szczególnej mocy,
dodam że z niego się nie odchodzi
nie uzyskawszy pomocy⁴².*

⁴¹ Archiwum Parafii Ojców-Grodzisko.

⁴² B. Sz wajcowska, *Salomea nieodkryta*, tamże.

Summary. *The pastoral care and the cult of blessed Salomea in the „Hermitage of blessed Salomea” in Grodzisko.* The cult of saints and pastoral care are closely related. The pastoral care has its origin in the mission of the Church to preach the Gospel and administer the sacraments. Besides, it is intimately linked to the cult of saints. Since the Early Christianity the faithful are attracted by saints, whose example revives the life of Christian communities. The life of blessed Salomea not only played an important role for the Poor Clares convent from Skała in the Middle Ages, but it also influenced the pastoral care in the place of her death – Grodzisko. We can distinguish the two stages in the development of her cult – first after her beatification in 1673, and the second after several centuries, in 2008, when the Ojców-Grodzisko parish was established. The parish is organized around the church in Grodzisko. Since the church is acclaimed as a sanctuary of blessed Salomea, we are able to observe the constant rise of this place. The purpose of this paper is to demonstrate how the cult of Salomea was shaped and how the pastoral care developed in Grodzisko – a place where blessed Salomea as a hermit deserved the glory of heaven.